Lucina Hänninen
Opetusneuvos
Opetushallitus
12.9.2023 OPH-4127-2023

Opetushallituksen lausunto Tulevaisuuskasvatus ja tulevaisuuslukutaito koulujen opetussuunnitelmissa

Opetushallituksen lausunto Tulevaisuuskasvatus ja tulevaisuuslukutaito koulujen opetussuunnitelmissa

Perusopetuksen ohjausjärjestelmän normiosan muodostavat perusopetuslaki ja –asetus, valtioneuvoston asetukset, opetussuunnitelman perusteet sekä paikallinen opetussuunnitelma ja siihen perustuvat lukuvuosisuunnitelmat.

Valtioneuvosto päättää perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä perusopetukseen käytettävän ajan jakamisesta eli tuntijaosta eri oppiaineiden ja aineryhmien opetukseen sekä oppilaanohjaukseen.

Perusopetuslain mukaan Opetushallitus päättää perusopetuksen eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien, oppilaanohjauksen ja muun perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä sekä kodin ja koulun yhteistyön ja oppilashuollon keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista eli Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista (POPS). Opetussuunnitelman perusteissa on todettu, mitkä ovat asioita, joista päätetään paikallisesti.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet täydennettynä paikallisilla linjauksilla ja täsmennyksillä muodostaa koulujen opetussuunnitelman, joista tässä lausuntopyynnössä on kysymys. Kun jokaisella opetuksen järjestäjällä tulee olla oma opetussuunnitelmansa, ei Opetushallitus kykene vastaamaan siihen, kuinka tulevaisuuskasvatus ja tulevaisuuslukutaito ilmenee paikallisissa *koulujen opetussuunnitelmissa*. Sen sijaan seuraavassa on esitetty näkökulmia siitä, kuinka tulevaisuuskasvatukseen liittyvät teemat ilmenevät Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, josta Opetushallitus on antanut viimeisimmän määräyksen v. 2014. Opetushallitus tukee opetuksen järjestäjiä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanossa ja paikallisten opetussuunnitelmien kehittämisessä. Myös tässä tehtävässä Opetushallitus

painottaa ekososiaalisen yleissivistyksen, kestävyystietoisen pedagogiikan ja tulevaisuuskasvatuksen lähtökohtia.

Tulevaisuuskasvatus perusopetuksessa perustuu koko perusopetuksen arvopohjaan ja oppimiskäsitykseen ja on näin ollen opettamisen ja oppimisen keskeinen lähtökohta. Ekososiaalinen sivistys on osa perusopetuksen laaja-alaisen osaamisen tavoitteita, jotka ohjaavat sekä koulun toimintakulttuuria että yksittäisten oppiaineiden kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita ja sisältöjä.

Konkreettisesti ekososiaalinen sivistys mainitaan POPS 2014:ssa erityisesti yhtenä laaja-alaisen osaamisen tavoitteena, jossa tuodaan esille kestävän elämäntavan välttämättömyys. Toinen maininta on uskonto-oppiaineen sisällössä Hyvä elämä: Valittavien sisältöjen tulee avata elämänkysymyksiä ja ikäkauteen sekä minäkuvaan liittyviä pohdintoja. Opetuksessa käsitellään ajankohtaisia ja yhteiskunnallisia eettisiä kysymyksiä kuten ekososiaalinen sivistys, osallistuminen ja vaikuttaminen yhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä uskonnot rakentamassa yhteiskunta- ja maailmanrauhaa.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019 ovat varsin tulevaisuusorientoituneet, koska lähtökohtana on se, että niiden mukaisten paikallisten opetussuunnitelmien mukaan opiskelevat opiskelijat ovat työelämässä pääsääntöisesti 2030-luvulta alkaen. Myös lukiokoulutuksen järjestäjät laativat perusteiden pohjalta omat *paikalliset opetussuunnitelmansa*.

Erityisesti tulevaisuusorientaatio näkyy luvuissa 2.1 Lukiokoulutuksen tehtävä ja 6.2 Laaja-alainen osaaminen (uusi lukion opetussuunnitelman perusteiden osa-alue, joka suuntautuu laaja-alaisiin tulevaisuustaitoihin). Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet muodostavat kaikkien lukion oppiaineiden yhteiset tavoitteet. Jokaisessa lukion opintojaksossa on määriteltävä, miten laaja-alaisen osaamisen osa-alueita opintojaksossa edistetään. Seuraavassa katkelmat näistä luvuista:

2.1 Lukiokoulutuksen tehtävä

Lukiokoulutuksen tehtävänä on laaja-alaisen yleissivistyksen vahvistaminen. Lukiokoulutuksessa yleissivistys koostuu arvoista, tiedoista, taidoista, asenteista ja tahdosta, joiden avulla kriittiseen ja itsenäiseen ajatteluun pystyvät yksilöt osaavat toimia vastuullisesti, myötätuntoisesti, yhteisöllisesti ja itseään kehittäen.

Lukioaikana opiskelija kartuttaa ihmistä, kulttuureja, ympäristöä ja yhteiskuntaa koskevaa olennaista tietoa, osaamista ja toimijuutta. Lukio-opetus valmistaa opiskelijaa ymmärtämään elämässä ja maailmassa vallitsevia monitahoisia keskinäisriippuvuuksia sekä jäsentämään laaja-alaisia ilmiöitä.

Lukiokoulutuksella on opetus- ja kasvatustehtävä. Lukiokoulutuksen aikana opiskelija rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa. Samalla opiskelija kehittää suhdettaan menneisyyteen ja suuntautuu tulevaisuuteen. Lukiokoulutus syventää opiskelijan kiinnostusta tieteiden ja taiteiden maailmaan sekä kehittää valmiuksia elämänhallintaan ja työelämään.

Lukiokoulutus rakentuu perusopetuksen oppimäärälle. Se antaa yleiset ja monipuoliset jatko-opintovalmiudet yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin ja lukion oppimäärään perustuvaan ammatilliseen koulutukseen. Lukiossa hankittuja tietoja ja taitoja osoitetaan lukion päättötodistuksella, ylioppilastutkintotodistuksella, lukiodiplomeilla ja muilla näytöillä.

Lukiokoulutus ohjaa opiskelijaa tulevaisuuden suunnitelmien laadintaan, maailmankansalaisuuteen kasvamiseen ja jatkuvaan oppimiseen.

6.2 Laaja-alainen osaaminen

Laaja-alaisella osaamisella on lukiokoulutusta eheyttävä tehtävä. Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet muodostavat lukion oppiaineiden yhteiset tavoitteet. Laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa kuvatut oppiaineiden oppimäärät muodostavat lukiokoulutuksessa saavutettavan osaamisen perustan. Lukiokoulutuksen tehtävän mukainen yleissivistys rakentuu oppiaineissa määritellystä tiedonalakohtaisesta osaamisesta, jota laaja-alainen osaaminen tukee ja syventää.

Laaja-alainen osaaminen käsittää opiskelijan hyvään yleissivistykseen ja hyväksi ihmiseksi kasvamiseen, kestävän tulevaisuuden rakentamiseen sekä jatko-opinto-, työelämä- ja kansainvälisyysvalmiuksiin tarvittavien tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostaman kokonaisuuden. Lukiokoulutuksen arvoperusta, oppimiskäsitys ja toimintakulttuuri luovat perustan laaja-alaisen osaamisen kehittymiselle.

Laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden tavoitteisiin pyritään kaikissa lukio-opinnoissa. Kukin oppiaine lähestyy laaja-alaista osaamista oman tiedon- ja tieteenalansa lähtökohdista. Laaja-alainen osaaminen on keskeinen osa sekä oppiainekohtaisia että oppiaineita yhdistäviä opintoja.

Laaja-alaista osaamista kehittävissä opinnoissa opiskelija syventää osaamistaan tarkastelemalla monitahoisia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä sekä niiden yhteyksiä ja keskinäisriippuvuuksia. Opiskelija oppii soveltamaan aiemmin oppimaansa sekä hakemaan, tulkitsemaan, arvottamaan, jakamaan ja tuottamaan tietoa eri muodoissa, ympäristöissä ja erilaisissa yhteisöissä sekä erilaisten välineiden avulla.

Kehittyvä laaja-alainen osaaminen tukee opiskelijoiden kriittisen ajattelun, yhteistyötaitojen, luovan ongelmanratkaisun, oppimaan oppimisen ja elinikäisen oppimisen taitojen kehittymistä.

Kaikille lukioille yhteisiä laaja-alaisen osaamisen osa-alueita on kuusi. Ne muodostavat toisiaan täydentävän ja yhdistävän kokonaisuuden. Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet ovat hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen sekä globaali- ja kulttuuriosaaminen.

Kaikkia osa-alueita opiskeltaessa on tarkoitus, että opiskelija

• havainnoi ja analysoi nykyajan ilmiöitä ja toimintaympäristöjä sekä oppii etsimään hyvän tulevaisuuden rakentamisen elementtejä

• osaa esittää perusteltuja käsityksiä toivottavista muutoksista ja rohkaistuu toimimaan eettisesti kestävien ratkaisujen puolesta sekä oman arjen että yhteiskunnan tasolla

• saa mahdollisuuksia oman mukavuusalueen haastamiseen, osaamisen jakamiseen ja vertaisoppimiseen sekä ratkaisujen yhdessä ideointiin ja tuottamiseen.

Laaja-alaista osaamista täydennetään ja konkretisoidaan paikallisessa opetussuunnitelmassa kunkin oppiaineen kohdalla sekä jokaisen opintojakson kuvauksessa. Laaja-alainen osaaminen otetaan huomioon lukion toimintakulttuurissa. Sen toteutusta täydennetään opetussuunnitelmaan sisällytettävissä korkeakouluopintoihin ja työelämään tutustumisen sekä kansainvälisen osaamisen järjestelyjen kuvauksissa. Temaattisten opintojen sisältöjä voidaan valita laaja-alaisen osaamisen osa-alueista.

Opetushallitus tukee paikallisia toimijoita sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmien toimeenpanossa. Tulevaisuusnäkökulmaa pyritään nostamaan myös tukimateriaalien ja kumppanuuksien kautta:

- Tulevaisuuskoulu
- Sitra on paitsi itse tuottanut tulevaisuuskasvatukseen aineistoja ja hankkeita (esim. Koulujen Tulevaisuuspäivä), myös koonnut muiden materiaaleja
- Myös OPH on ollut yhteistyökumppanina Tulevaisuuspäivälle
- OPH:n koulutuksissa ja seminaareissa on monesti ollut tulevaisuudentutkijoita puhujina antamassa tulevaisuusajattelun eväitä opetus- ja varhaiskasvatustoimen johdolle ja henkilöstölle. (esimerkki vuodelta 2018 ja 2022)
- Esimerkkinä OPH:n rahoittamasta tulevaisuuskasvatushankkeesta Tulevaisuuden työelämäosaaminen peruskouluissa